

"ביצרון" וחדירה ארוכת טווח:¹ מסעות וינגייט בבורמה כבסים לתפיסה אחרת של מרחב אופרטיבי

על פעילותו של וינגייט בבורמה נכתבו ספרים רבים - בעיקר בהיבט ההרפתקני והאישי יותר של הלחימה. מעטים מודעים לחזון האסטרטגי-אופרטיבי של וינגייט ולתקפות רעיונותיו גם לימים אלה

עפרה גרייצר

סינגפור, תוך שהוא דוחק את האמריקנים, את הבריטים ואת ההולנדים מכל אחזקותיהם באיזור. החזית של בעלות-הברית נמתחה בעקבות הפלישה היפנית לאורך גבול הודו-בורמה מול מגננה יפנית מתוגברת לאורך גדת נהר הצ'ינדווין.²

יפן המשיכה לבנות את כוחה בבורמה בעוד שהיא מהמרת על ניצחון סוחף באסיה ועל מרד הודי בשלטון

הבריטי מעבר לגבול.³ הפיקוד המשותף של בעלות-הברית התנה מהלך התקפי בדרום-מזרח אסיה בתבוסה גרמנית באירופה וגם אז - באמצעות פלישה מהים ולא באמצעות התקדמות יבשתית. תפיסה זו נבעה מרצונו של ראש-ממשלת בריטניה, וינסטון צ'רצ'יל, לעקוף את בורמה לחלוטין ולהתמקד

בזירות הימיות, שבהן היה לבריטים סיכוי רב יותר למצות את כוחם. האמריקנים, לעומת זאת, היו מעוניינים במחויבות בריטית לקדם מתקפה של בעלות-הברית, שתותיר את סין במאמץ המלחמתי והרחק מהשפעה קומוניסטית.

מייג'ור-ג'נרל אורד וינגייט הוצב בזירת בורמה בשלהי 1942 לאור בקשה מפורשת של מפקדה, גנרל ארצ'יבלד וייוול, במטרה להמציא מענה לעליונות היפנית בלוחמת ג'ונגלים.⁴ תפקודו בזירת בורמה, כפי שיתואר בהמשך, הוא דוגמא ייחודית לחתרנות אופרטיבית, המגולמת ביצירת רעיון חדש ומיושמת בשלושה שלבים: המשגת רעיון אופרטיבי על בסיס רציונליזציה של היריב, עריכת ניסוי בהגשמת הרעיון (בהיקף של חטיבה) ויישום של התוצר המוגמר כרכיב מערכתי (במתקפת-הנגד שתיכננו בעלות-הברית בבורמה).

את הרעיון של חדירה ארוכת טווח המשיג וינגייט

שמו של אורד צ'רלס וינגייט, קצין צבא בריטי וציוני נלהב, שגור בפי כול בראש ובראשונה כאבי פלוגות הלילה, שעודד את ראשי היישוב ואת לוחמיו בעיצומו של המרד הערבי "לצאת מהגדר", לעבור לצורת פעולה התקפית וליטול את היוזמה לידיהם, תוך ששיכנע את מפקדיו להפקיד בידי יהודים לראשונה כלי-נשק ולאמנם בשילוב עם כוחות בריטיים.

על פעילותו של וינגייט בבורמה נכתבו ספרים רבים - בעיקר בהיבט ההרפתקני והאישי יותר של הלחימה. מעטים מודעים לחזון האסטרטגי-אופרטיבי של וינגייט ולתקפות רעיונותיו גם לימים אלה. במאמר זה אסקור בקצרה את הנסיבות שהביאו את וינגייט - בעת שהוצב בבורמה - לפתח את הרעיון

של חדירה ארוכת טווח ולהקים כוחות ייעודיים על מנת ליישם את הרעיון הזה.

הצלחת המהלכים ההתקפיים של וינגייט הביאה לכך שהוא זומן על-ידי צ'רצ'יל לפרוס את משנתו בכפי הפיקוד העליון הבריטי ובכפי מקביליו האמריקנים בוועידה הרביעית של בעלות-הברית בקוויבק

רקע

בבוקר ה-7 בדצמבר 1941 תקף כוח משימה ימי בפיקודו של אדמירל נאגומו את פרל הרבור. ארצות-הברית הכריזה מלחמה על יפן למחרת היום, במקביל להמשך פיתוחה של המתקפה היפנית בדרום-מערב האוקיינוס השקט. צבא יפן נחת בדרום בורמה ללא התנגדות והחל בכיבוש גורף של דרום-מזרח אסיה, מבורמה ועד

חוקרת במכון לתורת המערכה



באמצעות מתן פרשנות לטקטיקות יפניות, שיושמו בהצלחה בסביבה הטרופית נגד צבאות בעלות-הברית. וינגייט תיאר את הטקטיקות החדשות שהפעילו היפנים בג'ונגל כחדירה טקטית, שמשמעה הפעלת חוליות חי"ר ניידות עם סיוע אווירי, המקדימות את עיקר הכוח עד שבעה ימים, ותוך שהן נהנות מחופש פעולה מוחלט, מניחות חסימות דרכים בעורף עמדותיו של היריב ומבצעות התקפות פתע על התגבורות שלו. חסרונן של יחידות החי"ר היה נעוץ בכך שאת האספקה

הן קיבלו בדרך היבשה ולא בדרך האוויר (אף שהן נהנו מסיוע אווירי בפעולות התקיפה שלהן). כתוצאה מכך הן יכלו לפעול רק נגד כוחותיהן הקדמיים של בעלות-הברית.

בעוד שהיפנים הסתמכו על מצוינות טקטית על מנת לבצע "רישות" של המרחב הטרופי (שהוא "חלק" במהותו) על-ידי יצירת יתרון מצבי באמצעות רצף הסתננויות של חוליות הנהנות מסיוע אווירי, הרי תשובתו של וינגייט – עוצבות חדירה ארוכת טווח – הייתה אמורה ליצור מניפולציה רציפה של עקרון הניידות בג'ונגל, שהאפקט שלה היה "החלקה" של מרחב המפגש האופרטיבי. במילים אחרות: וינגייט חתר להשיג יתרון באמצעות תנועה לקראת המפגש. התנועה ייתרה את הנכסים הטקטיים היפניים (דהיינו הפכה אותם ללא רלוונטיים) וניטרלה את ההיגיון המרחבי של תצורתם

האופרטיבית. וינגייט פירש איפוא את הגיון הפעולה של היריב היפני כחדירה קצרת טווח ועיצב ביחס אליו (על רקע הניסיון שרכש בארץ-ישראל ובאתיופיה) צורה אופרטיבית ייחודית משלימה – חדירה ארוכת טווח. הוקצו לו כוחות בסדר גודל חטיבתי, שאותם החל לאמן לקראת מתקפת-הנגד.

אסטרטגיית-העל של בעלות-הברית הקנתה, כאמור, עדיפות לזירות באירופה ובאפריקה והביאה לדחייתה של מתקפת-הנגד בבורמה בשנה. למרות זאת הצליח וינגייט לשכנע את וייוול לשגר את החטיבה שהקים לאיזור הלחימה המיועד במתכונת של ניסוי ומתוך כוונה להשיג יעדים מעודכנים: שימור המומנט שנוצר באימונים האינטנסיביים שעברה החטיבה, שכנוע המטה הזירתי בישימותה של התפיסה מעוררת המחלוקת וייזום מהלך התקפי שימנע מהיפנים לפתח יוזמות משלהם בריק האופרטיבי שנוצר. הצלחת המהלכים ההתקפיים של וינגייט הביאה לכך שהוא זומן על-ידי ראש-ממשלת בריטניה, וינסטון צ'רצ'יל, לפרוס את משנתו בפני הפיקוד העליון הבריטי ובפני מקביליו האמריקנים בוועידה הרביעית של בעלות-הברית בקוויבק.

בתום הוועידה אומצו רעיונותיו כבסיס לתוכניות לכיבוש מחדש של בורמה הן משום שחילצו את הפיקוד הבכיר מקיבעון חשיבתי לגבי מענה אופרטיבי ישים והן משום שאיפשרו חיבור אינטרסים אסטרטגי בין הבריטים לבין האמריקנים והסינים באותה זירה.

במקור דרש וינגייט להקים שלוש עוצבות חדירה ארוכת טווח (בסדר גודל של כדיוויזיה) להפעלה מיידית וליצור עתודה של שלוש עוצבות נוספות לחדירה ארוכת טווח,

שיופעלו באופן עוקב או בגזרה נפרדת במקביל. כל אחת מעוצבות החדירה ארוכת הטווח שיצר וינגייט הייתה בסדר גודל של כחטיבה (וכך גם צוינו בתרשימי הקרב) והורכבו מיחידות בריטיות קיימות – גדודים ורג'ימנטים – כדי לשמור על הצביון המסורתי של הרכבי הרג'ימנטים וכדי להפחית את ההתנגדות לתוכניתו. עוצבה מנתה שמונה שדרות; גדוד היה שדרה, ושתי שדרות היו שוות ערך לרג'ימנט בחלוקה הבריטית. שדרה כללה: פלוגת רובאים, מחלקה מסייעת (מרגמות 3 אינץ'), מחלקת קומנדו (שכללה מומחי חבלה והנדסה), מחלקת סיור, נציגים של חיל האוויר המלכותי וכן אנשי מודיעין, קשר ופענוח, מנהלה, רפואה ותובלה. הרעיון שעמד מאחורי בניית העוצבות (Groups) היה ליצור גמישות מרבית בהפעלת הכוח. לבנת היסוד של הכוח הייתה השדרה: מפקדה פעל עצמאית וקיבל סיוע אווירי על כל מרכיביו ללא תיווכו של מטה העוצבה.

חדירה ארוכת טווח - ההיגיון

בשבועות שלאחר חזרתו מהמסע הראשון של הצ'ינדיטים כתב וינגייט – נוסף על הדו"ח המבצעי הרשמי – גם רשימות שעסקו בעקרונות כלליים להפעלת כוחות לחדירה עמוקה בלוחמה מודרנית. וכך מגדיר וינגייט ברשימות אלה חדירה ארוכת טווח:

"חדירה אסטרטגית, בניגוד לחדירה טקטית, משפיעה לא רק על כוחותיו הקדמיים של האויב, אלא על כל מכונת המלחמה שלו ועל תוכניתו העיקרית. היא מתאפשרת על-ידי שני משתנים חדשים, יחסית, במלחמה, שיישומם המלא נמצא עדיין בחיתוליו במלחמה הנוכחית. משתנים אלה הם בראש ובראשונה יכולת אלחוטית, המאפשרת לנהל ולשלוט במסות של חיילים בלב הטריטוריה של האויב, והיכולת של מטוסים לקיים חיילים אלה באמצעות העברתה של אספקה חיונית. כמו כן משמשים המטוסים ליצירת קשר פיזי עם החיילים האלה ככל הנחוץ, והחשוב מכול, המטוסים יכולים

אורד וינגייט



מייג'ור-ג'נרל אורד וינגייט הוצב בזירת בורמה בשלהי 1942 במטרה להמציא מענה לעליונות היפנית בלוחמת ג'ונגלים

לכוון את החיילים כך שמהלומתם ביריב המפוזר והנסתר מהעין תהיה יעילה... חדירה עמוקה משמעה הפעלת טורים סדירים בעלי יכולת לחימה גבוהה בלב מכונת המלחמה של האויב, יצירת מגע עם מטרות שעליהן האויב אינו יכול להגן מטבע הדברים, ובכך לכפות עליו לשנות את תוכניתו, כלומר ליצור מצב שממנו יכולים כוחותינו להפיק יתרון הכרעתי...".⁷ מכאן שההיגיון של כוחות קלים לחדירה ארוכת טווח אינו חתירה למגע עם "אגרופי" האויב⁸ שבחזית, שהם צפופים מאוד וכוללים את הכוחות האיכותיים ביותר. עוצבות חדירה ארוכת טווח משמשות כמגנט רב-עוצמה, המוצץ את לשדם של הדרגים הקדמיים של האויב מהאנרגיה שלהם: עתודותיהם, אספקתם ומעל לכול – יעדיהם. יריב הרוצה להתמודד ביעילות עם כוח המפורר אותו מבפנים, מעומק המערך שלו, חייב "לשמוט את אגרופיו", דהיינו להסיג כוחות מהחזית, כך שהגיונו הפנימי (של פיתוח המתקפה) נשלל ממנו, והמערכת שלו מנוטרלת.

על-פי שיטתו של וינגייט, חייב כל מבצע בהיקף של דיוויזיה ומעלה להקצות כוחות ייעודיים לחדירה עמוקה. על הכוחות הייעודיים האלה להיות מופרדים מעיקר הכוח וכפופים למפקד אחד, שיהיה כפוף ישירות למפקד המבצע, משום שבעיותיהם ייחודיות והגיון הפעלתם זהה. וינגייט הדגיש שמבצעים של כוחות לחדירה עמוקה יתוכננו כך שייצרו אפקט מסוים על תוכניתו העיקרית של האויב.

חדירה ארוכת טווח - הצורה

מבחינה מושגית, עוצבת חדירה ארוכת טווח היא "בת-כלאיים" מערכתית, משום שהיא משלבת ממדים אנכיים וקרקעיים לליטורל⁹ (רצף) אופרטיבי. מבחינה צורנית, חדירה ארוכת טווח משלבת מרכיבים אוויריים וקרקעיים למבנה מרחבי, המסוגל ליצור תנועה בלתי מוגבלת באמצעות שינוי של שדה קרב חד-ממדי למרחב מפגש אופרטיבי¹⁰ תלת-ממדי. אותו שדה קרב שטוח, הומוגני ותחום נחר על-ידי בת-כלאיים של היגיון-צורה, המארגנת אותו מחדש כרצונה. אף שנהוג להתייחס לחדירה ארוכת טווח כאל צורת לחימה התקפית, הרי למעשה יש להתייחס אליה כאל מפגש אסטרטגי, משום שבניגוד לקטיגוריות הבינאריות המקובלות, הכופות את עצמן על שדה הקרב (מתקפה/מגננה), טיבו של המפגש מבטא תלות הדדית בין התהוות התמרון לבין התעצבות מרחב המערכה.

חדירה ארוכת טווח היא "אפקט". תפקידם של אפקטים הוא לעצב את מרחב המערכה. בעוד שהמרחב האופרטיבי הוא תלוי הקשר ייחודי (של מערכה נתונה), עומק אופרטיבי

הוא יחסי: האופרטור מעצב את המרחב דרך הגדרה של יחסים בין מגמות מערכתיות לבין אפקטים אופרטיביים. לכן המרחב האופרטיבי משקף היגיון מערכתי ואינו מייצר אותו. עומק אופרטיבי הינו אם כך אפקט, הנוצר על-ידי התמרון דרך הזיקות בין המפקדים של מגמות המערכה (האחראים על מימוש האפקט) וביחס לתפיסת הארגון של היריב במרחב, תוך שהם מתחרים על עיצוב מועדף של המרחב האופרטיבי.

עוצבות חדירה ארוכת טווח מתיכות איפוא מרכיבים חיליים נפרדים לכוח מערכתי אחוד ואוטרקי, שלא זו בלבד שיוצר יכולות חדשות בכך שמשלים את החסרונות האינדוידואליים של כל מרכיב חילי, אלא גם יוצר כלים חלופיים לשליטה במרחב האופרטיבי ופוגע בשלמות המרחבית של היריב. חדירה ארוכת טווח אמורה להשפיע על מכונת המלחמה של היריב בכללותה, משום שהאפקט שאותו היא אמורה ליצור נובע מההמשגה של היריב¹¹ כמערכת. מכאן שעוצבות חדירה ארוכת טווח מארגנות את המרחב שבו פועלת המערכת על-ידי הסדרה הן של פעולותינו והן של פעולות היריב.

המרכיב האווירי משחרר את המרכיב הקרקעי מהצורך התלתי בחיבור פיזי לכוח העיקרי, ומכאן שהוא משחרר אותו מכל מגבלה גיאוגרפית. בכך הוא מאפשר למרכיב הקרקעי להיות כוח לחימתי נטו, ללא זנב לוגיסטי. הוא מוביל אווירית את הכוח למרחב הלחימה, מתספק אותו, מאפשר פינוי מהיר של פצועים והבאה מהירה של תגבורות רעננות ומקשר בין האופרטור לרכיבי הפיקוד הקדמיים. המרכיב הקרקעי משלים את הרצף המרחבי בכך שהוא מייצר שליטה במרחב באמצעות תנועה מתמדת, באמצעות ניידות (יחסית לזו של היריב בזמן נתון) ובאמצעות הפוטנציאל שלו לצוץ בכל מקום ובכל זמן, כשמטרתו היא לתעתע בתודעת היריב ולגרום להתפרקותו הפיזית. בהיבט הזה עוצבות חדירה ארוכת טווח יוצרות מקצב אופרטיבי, דהיינו משמרות את השליטה בזרימת האנרגיה לתוך המפגש, תוך השארת היריב במצב תמידי שבו הוא המגיב. כפי שכתב ברנרד פרגוסון, מפקד עוצבת צ'נדיטים, בזיכרונותיו: "יהא זה חסר טעם להכחיש שהתחושה של לחימה באופן ההפכפך הזה כוללת מרכיב של התלהבות ייחודית. אך מה שמלהיב באמת, כל עוד הדברים מתנהלים לרוחק, הוא הידיעה שאתה, ולא היריב, קובע את הקצב".¹²

חדירה ארוכת טווח תלויה לחלוטין בשני משתנים: קשר אלחוטי לשליטה בשדרות הנעות והספקה מהאוויר. המטוסים מאפשרים לכוח החודר להישאר "רזה" וקל תנועה, שכן הם חוסכים ממנו את הצורך לשאת אספקה, משמשים



עבורו ארטילריה מעופפת וגם משחררים אותו מכל נטל נוסף, דוגמת פצועים, שבויים או ציוד שלל שנתפס. תקשורת אלחוטית מאפשרת ניהוג יעיל של השדרות תוך התגברות על בידודן זו מזו, ממפקדן ומהמטה. משתנים אלה גרמו למהפך בלחימה, משום שאיפשרו לכוח החודר לשמור על חתימה מבצעית נמוכה ללא התפשרות על מסת המהלומה. חיזוק לתפיסתו האופרטיבית של וינגייט בא ממקום לא צפוי: מפקד חיל האוויר האמריקני החליט להקצות לווינגייט כוח אווירי משלו¹³ בפיקודו של קולונל קוקריין, טייס עטור שבחים ועתיר ניסיון. בין וינגייט לקוקריין נוצר שיתוף פעולה פורה, שהניב פתרונות טקטיים מתקדמים לניוד כוחות בסביבה טרופית. קוקריין שיחרר את וינגייט מהקיבעון הלוגיסטי הקיים ומהקשיים בביצוע חזונו מרחיק הלכת באמצעות יישום ניצול מושכל של

דאונים¹⁴. אלה איפשרו להחדיר לעומק שטחו של האויב עוצבות שלמות על ציודן. מבחינתו של קוקריין הייתה החדירה ארוכת הטווח "...אדפטציה של כוחות האוויר לג'ונגל, יישום של טקטיקות לוחמה אוויריות ללוחמה רגלית בין העצים והשיחים... במוחו חשב וינגייט באותו אופן שבו חושב אוויראי על טקטיקה בשחקים"¹⁵. אמירה זו מחזקת את תיאורה של החדירה ארוכת הטווח כצורת כלאיים אופרטיבית, המשוחררת מהכבלים המאפיינים מבצעים קרקעיים רגילים.

עוצבת חדירה ארוכת טווח היא איפוא צורה בהתהוות, החושפת משחק ניגודים בין נוכחות להיעלמות, בין ריכוז לביזור, בין מסה לזרימה, בין מקובע לדינמי. כל עוצבה, המורכבת - כאמור - משמונה שדרות עצמאיות, מבטאת את המתח שבין מסה - היכולת להלום ולשמר את הצורה - לבין חמקנות, שהיא היכולת לייצר תנועה יחסית. במובן הזה יש כאן התנתקות

מוחלטת מהלוגיקה של לחימה בנוכחות¹⁶. במילותיו של וינגייט: "הניידות שאליה אני מתכוון היא היכולת של שדרה לנוע הלאה מהיריב בצורה כזאת ולתוך קרקע כזאת, שהאויב יחשוש או יהיה מנוע מלנוע בעקבותיה"¹⁷. ניידות לפי וינגייט יצרה הקבלה בין היכולת להיעלם ולצוץ בכל מקום בכל עת לבין היכולת לשמר את מומנטום ההפתעה באמצעות שמירה על היוזמה. באומרנו "הפתעה" הכוונה היא ליצירת אפקט המונע מהיריב להסדיר את עצמו מחדש במהלך התהוות המפגש (להישאר רלוונטי). בשפה מערכתית: הפחד של

היריב, שאליו התכוון וינגייט, הוא תוצאה של הלם קוגניטיבי של המערכת שלו.

עוצבות חדירה ארוכת טווח חייבות להתלכד ולהתפזר בלי להתגלות כדי לשמר תנועה מתמדת (יחסית לתנועת היריב), שאם לא כן השדרה מועדת להירמס ולהישמד. על כן פועלות עוצבות החדירה ארוכת הטווח בפיזור מקסימלי ומתלכדות אך ורק על מנת להלום כיחידה הומוגנית. "שדרות חדירה חייבות להיות חזקות דיין על מנת לחמוק מכל רשת שהיריב ינסה לטוות סביבן... הנחיצות, עם זאת, לרכז מסה למהלומה... או לנוע למרחקים ארוכים דורשת שהשדרה תפעל כיחידה אחת, ורק במקרים ייחודיים, או במצוקה, תיישם את תהליך הפיזור"¹⁸. יישום ההיגיון הזה מאפשר לעוצבות חדירה ארוכת טווח לפעול בסביבות רוויות במשך חודשים, תוך שכל שדרה פועלת עצמאית כחלק מהתהוות התמרון עד להנחתת המהלומה או עד להשלמת ההגנה על ה"ביצרון".

ה"ביצרון" הוא המושג המשלים שפיתח וינגייט עבור חדירה ארוכת טווח. במחקר הקיים חוזרת על עצמה שגיאה נפוצה, שמקורה בבלבול בין מושג ה"ביצרון" למושג החסימה (Block). באופן פשטני ניתן לומר כי ה"ביצרון" מספק את התשתית הלוגיסטית לכוח הלוחם, בעוד החסימה מונעת מהיריב ליצור תשתית זו.

בהקשר של הדיון הנוכחי יש להוסיף כי בעוד שה"ביצרון" הוא בלתי נראה מטבעו, ומטרתו לייצר אפקטים מערכתיים, החסימה נראית לעין ומייצרת הישגים טקטיים. ה"ביצרון" הוא דו-שימושי, משום שמהקמתו הוא מוסווה, וכל הפעילות בו מתרחשת בשקט. (מייקל קאלוורט, מפקד עוצבת צ'נדיטים, השווה בין כוח לחדירה ארוכת טווח לבין צוללת בים). החשאיות מאפשרת לצבור את האנרגיה מתוך כוונה להביא להיפוך המגמה אצל היריב, דהיינו לאלצו להסיג כוחות מהחזית לעבר האיום שהתגלה בעורף. בתחילה פועלות השדרות, ולאחר שמתגלים הסימנים הראשונים להתפרקות היריב, מגלה ה"ביצרון" המבוצר את קיומו בכוח ובאש. במקביל מתלכדות השדרות הנעות למסה אחודה, היכולה להתמודד עם יריב גדול ממנה בהרבה ולהביא לפירוקו המוחלט.

מכאן שה"ביצרון" מתפקד בתור המרכיב הקבוע (Holding Element) של מערכת החדירה ארוכת הטווח, כגרעין שסביבו נעות השדרות, שהן המרכיב הדינמי של מערכת זו. ה"ביצרון" הוא מקור החיוניות של השדרות, שכן

לוחמים נושאים פצוע לשדה התעופה שבג'ונגל



חיזוק לתפיסתו האופרטיבית של וינגייט בא ממקום לא צפוי: מפקד חיל האוויר האמריקני החליט להקצות לווינגייט כוח אווירי משלו

הוא כולל מנחת מוגן. במילים אחרות: ה"ביצרון" משמש כממשק בין המרכיב הקרקעי לנוכחות האווירית בעומק האופרטיבי ומייצר בכך את הרצף המערכתי החיוני.

מתקפת הנגד בבורמה - יישום הרעיון

מתקפת הנגד החלה ב־15 בפברואר 1944 עם הטסתן של שתי עוצבות חדירה ארוכת טווח על ציודן ליעדיהן בתוך פחות מיומיים.¹⁹ תזמון זה אמור היה להבטיח שלושה חודשים של אקלים יבש להשגת השלב הראשון של מתקפת הנגד – כיבוש צפון בורמה (והעררים מאוגונג ומיטקינה²⁰) על־ידי מתקפה משולבת של כוחות אמריקניים־סיניים בפיקודו גנרל ג'ו סטילוול²¹ ומרכיבים של הארמיה ה־11 הבריטית. באמצעות ההשתלטות על צפון בורמה רצו בעלות־הברית לפתוח מחדש את הדרך היבשתית מצפון הודו לסין.²² ההנחיה האופרטיבית של מפקד זירת דרום־מזרח אסיה לכוח לחדירה ארוכת טווח הייתה "ליצור תנאים עדיפים להתקדמות עיקר הכוח באיזור". הנחייתו של מפקד ארמייה

11 למפקד גיס 14, גנרל סלים (הגיס שאליו היה וינגייט משויך מבחינה ארגונית), בהקשר לכוח לחדירה ארוכת טווח הייתה לעשות בו שימוש כפי שימצאו הוא וגנרל סטילוול לנכון כמגמה מסייעת למאמץ העיקרי וכיוצרת הזדמנויות אופרטיביות. תוכנית ב' של וינגייט חזתה מערכה עוקבת בתום עונת המונסונים, שתנצל את הישגיה של החדירה ארוכת הטווח

משלב א' להמשך פיתוח המגמה היבשתית למרכז בורמה ולשכנותיה הכבושות, תוך כדי מניעת פיתוחה של מתקפת־נגד יפנית. המערכה היבשתית אמורה הייתה להביא בסופו של דבר לכיבושן מחדש של וייטנאם ושל תאילנד, דהיינו להחזיר את השליטה ביבשת לידי בעלות־הברית ולמחוק את הישגי היפנים בממד היבשתי של הלחימה. תוכנית שאפתנית זו לא הועמדה במבחן המציאות עקב מותו של אורד וינגייט בהתרסקות מטוס שלושה שבועות בלבד לאחר תחילתו של שלב א', שזכה לכינוי "מבצע חמישי".²³

חתרנות תפיסתית כמנוע להמשגה אופרטיבית

יכולתו יוצאת הדופן של וינגייט לפרוץ גבולות פרדיגמטיים ולחולל תמורות בארגונים ובתורות מקובלות נתקלה בהתנגדות עזה של גורמים בצבא, שראו בכך איום על מעמדם ועל תפיסת עולמם. אופן התנהלותו של וינגייט יצר בקרב חלק מדמויות המפתח בפיקוד הזירתי תחושה של הצלה, אך אצל אחרים הוא עורר חשש מפני הרס עצמי.²⁴ המניע העיקרי לתמיכה בו היה יכולתו למחוק את "היכולת להבחין בין האפשרי לבדיוני",²⁵ – יכולת שהשרתה בוועידת הפסגה הרביעית במלחמת העולם השנייה ביטחון על צ'רצ'יל ועל רוזוולט כי הנה נקרתה ההזדמנות להעביר את היוזמה במזרח הרחוק לידי בעלות־הברית. דרכו של וינגייט נתפסה בעיניהם כפתרון אופרטיבי לנחיתות המסורתית של צבאות מערביים

בלוחמה טרופית. לפני כן אף לא מתכנן אחד חזה כיבוש מחדש של בורמה שלא דרך הים. למרות זאת דאגו מתנגדיו של וינגייט למחות את זכרו ואת ירושתו האופרטיבית מההיסטוריה הרשמית ומחומר הלימודים בבתי־הספר הבריטיים לפיקוד כדי לגדוע בעודן באיבן מגמות "חתרניות" בקרב צוערים, שראו בווינגייט מודל לחיקוי.

מהי אם כן חתרנות אופרטיבית? בדומה לשדות פעולה אנושיים אחרים, היא נוצרת בקרב "הזר" שבחבורה, הצץ משולי התחום, הגולה או המהגר, המגלם באישיותו את החתירה לשינוי. אותו זר מאמץ רעיונות קיימים ומנצלם להעלאת רעיונות חדשים, ואז נוטש או מפרק אותם – רק כדי לבנות מחדש את המחשבה באופן אחר.²⁶ חזונו האופרטיבי של וינגייט פרץ באופן דומה את המגבלות הקוגניטיביות של התרבות הצבאית הקונוונציונלית והסטריאוטיפית. הפילוסוף הצרפתי ז'יל דה־לזניסה להסביר מדוע דווקא הבריטים היו פורצי דרך בתחומים רבים:

"אין לבריטים מושגים כמו לצרפתים או לגרמנים, אך

הם רוכשים אותם. הם מאמינים רק במה שניתן לרכוש – לא כי הכול בא מהחושים, אלא משום שהרכישה נעשית באמצעות התנסות. לכן משמעות הפילוסופיה האנגלית היא יצירה חופשית ומשוחררת רסן של מושגים. השאלה איזו התנסות תהפוך להמשגה נקבעת לפי מידת המעשיות שלה".²⁷

האדריכל האמריקני ממוצא יפני טצומי מדגיש שכדי לפרוץ גבולות צריך

קודם כול שיהיו גבולות. במילים אחרות, למבנה או לארגון המקוריים יש חשיבות רבה, משום שהם משמשים כנקודת ייחוס לפעילויות המתיימרות לפרוץ אותם.²⁸ לכן כשהוא מדבר על פריצת גבולות, אין כוונתו להרס שיטתי של כל חוק או מסגרת. להפך, פריצת גבולות מביאה להגדרה מחדש של היחסים בין פנים וחוץ, כלומר בין המשגה לבין התנסות.²⁹ וינגייט שימש מודל טרם זמנו לתפקיד של אופרטור, הנדרש לפעול בקרב מסגרות ארגוניות נתונות ולהתאימן למציאות המתהווה באמצעות שינויים תפיסתיים. האפקטים שעיצב היו ייחודיים לזירה ולא יובאו בכוח מניסיונות עבר. ועם זאת, לצורך מימוש אותם אפקטים עשה וינגייט שימוש בכוחות ובאמצעים הגנריים הקיימים שהועמדו לרשותו באותה עת – ואותם אירגן לפי התפיסות שגיבש. מותו הטרגי של אורד וינגייט שלושה שבועות לאחר שהחל "מבצע חמישי" מונע אמירות מוחלטות ביחס ליכולת היישום של רעיונותיו המהפכניים. עם זאת יש לציין, שבעקבות האיום שיצרו הצ'ינדיטים בעומק המערכת היפנית, הסיגו היפנים שתי דיוויזיות חי"ר מחזית אימפהל־קוהימה על גבול בורמה־הודו. שתי הדיוויזיות האלה חסרו ליפנים בקרב ההכרעה שנערך שם, ואשר חיסל סופית את האיום היפני על הודו. השיח ההיסטוריוגרפי בבריטניה התייחס למורשתו של וינגייט במונחים סותרים. אך מפקד זירת דרום־מזרח אסיה, אדמירל מאונטבטן, כתב לראש המטה של וינגייט את הדברים הבאים בתום המערכה בספטמבר 1944:

וינגייט שימש מודל טרם זמנו לתפקיד של אופרטור, הנדרש לפעול בקרב מסגרות ארגוניות נתונות ולהתאימן למציאות המתהווה באמצעות שינויים תפיסתיים

"אני חושב כי וינגייט היה מאוכזב מהדרך שבה חזונו מתממש. במקום לצמצם בהדרגה את מספר החטיבות לחדירה ארוכת טווח, מה שאנו עושים בפועל הוא לבסס את כל הצבא על העיקרון של החדירה ארוכת הטווח, כשאנשי החטיבות המקוריות הם המומחים שלנו לכך... נותן אני את דברתי לכך שהשפעתו [של וינגייט] תיוותר בזירה זו לא רק בין האנשים שאותם אימן והנהיג, אלא במחשבותיי שלי על מערכות עתידיות".³⁰

הערות

1. חדירה ארוכת טווח היא מושג שטבע וינגייט ב־1942 בבורמה. המונח "ביצרון" נלקח מפסוק בספר זכריה, "שובו לביצרון אסירי התקווה" (זכריה ט' פסוק י"ב), שאותו טבע וינגייט כמושג האופרטיבי המשלים לחדירה ארוכת טווח בתיאוריה שפיתח.
2. נהר הצ'נדווין הוא עורק החיים השני בחשיבותו לנהר האירואדי (החוצה את בורמה במרכזה וזרם לאוקיינוס ההודי). הצ'נדווין זורם לאורך גבולה של בורמה עם הודו ומאפשר תנועת אנשים וסחורות ממנדלאי לצפון-מערב בורמה.
3. את המרד ההודי ניסה לעורר מהטמה גנדי בעיצומה של המלחמה.
4. וינגייט נחשב למומחה בלוחמת גרילה עקב הצלחותיו בריסון המרד הערבי בארץ-ישראל בשנים 1936-1938 ולאחר מכן בהקמת כוחות גרילה שפעלו באריתריאה נגד הצבא האיטלקי כחלק מהמערכה בצפון אפריקה ב־1941.
5. רישות והחלקה הם מושגים הלקוחים מבית מדרשם של הפילוסופים הצרפתים גואטרי (Guattari) ודה-לז (Deleuze), המבטאים דיאלקטיקה תרבותית בגישה למרחב. רישות מבטא גישה היררכית, מגדירה, משמרת. החלקה מבטאת פריצה של גבולות הפרדיגמה ודינמיות כבסיס לשינוי. בהשאלה לסביבות צבאיות, רישות משמעו הסדרה של המרחב האופרטיבי דרך קיבוע, ביצור, קיום פיזי של תשתיות, תחבורה, תקשורת וכו'. החלקה משמעה השגת שליטה במרחב ויתרון מצבי על ידי תנועה וניידות. שתי המגמות או הגישות האלה לנוכחות במרחב הן ניגודים משלימים, המתקיימים בכל יישות לוחמת ומגולמות בצורותיהן האופרטיביות בהקשר הנתון (מתוך: Gilles Deleuze, Felix Guattari, *A Thousand Plateaus*, Minneapolis, 1987).
6. כך כונו הלוחמים של וינגייט. מקור השם צ'נדיט במיתולוגיה הבודהיסטית. צ'נדיט הוא יצור מיתולוגי – חצי אל וחצי אריה – שתפקידו לשמור על הכניסה למקדשים. רק לו מותר להפעיל אלימות.
7. תרגום חופשי של דברים שכתב וינגייט **ברשימות על הכשרה – עקרונות כלליים להפעלת כוחות חדירה עמוקה בלוחמה מודרנית**. פורסם אצל: Heilbrunn Otto, *Warfare in the Enemy's Rear*, London, 1963.
8. זהו המונח שבו השתמש וינגייט בכתביו.
9. ליטורל הוא מונח הלקוח מהתחום הגיאוגרפי ומיוחס לסביבת המפגש בין הים ליבשה. לליטורל מאפיינים ייחודיים, המשלבים תכונות הידרולוגיות וגיאולוגיות, ומתפתחים בו בעלי-חיים וצמחייה האופייניים לו בלבד. יצורים ליטורליים (כתנינים, למשל) נעים בחופשיות בין שתי הסביבות ויכולים לחיות בשתייהן. במובן המטפורי ובהשאלה לחשיבה המערכתית, מבטא ליטורל ממשק בין סביבות או בין ממדים ומהווה מרחב חשיבה או פעולה בפני עצמו.
10. מפגש אופרטיבי מבטא את המתח שבין הכאוס של ההתרחשות הטקטית לבין הרעיון המערכתי שנועד להסדיר את המערכה: מחד, הוא מגלם את התפיסה האופרטיבית הרלוונטית לסביבה האסטרטגית שבה מתרחש המפגש. מאידך, הוא מספק ליחידות הלוחמות מרחב תמרון ניכר על מנת לאפשר להן לפרש מחדש הזדמנויות אופרטיביות מתהוות ולארגן מחדש פתרונות אופרטיביים במסגרת המערכה הנתונה. הצלחת המפגש האופרטיבי מותנית ביישום יצירתי של צירופים דינמיים של אלמנטים טקטיים עקב טבעו המתהווה של המפגש. עוצבות קדומניות או עוצבות חדירה ארוכת טווח יוצרות את התשתית התפיסתית, המודיעינית

- והמרחבית להתפתחותן של נסיבות המפגש באופן עדיף לצד הידידות.
11. עיצוב היגיון מסדר למערכה מניח תפיסת מערכת אחת הכוללת המשגה הן של המרכיב הידידותי והן של היריב, כך שכל מרכיב מהווה את המשלים האופרטיבי של המרכיב האחר. אפקט מערכתי הינו מרכיב הגיוני במסגרת ההיגיון המסדר של מערכה, המעוצב לאור פרשנות של ההיגיון האסטרטגי-אופרטיבי-תמרוני של היריב.
 12. Bernard Fergusson, *Wild Green Earth*, London, 1946, p. 263.
 13. הכוח האווירי של קוקריין כונה No. 1 Air Commando.
 14. למשל, קוקריין הפעיל – בין היתר – טכניקות של גרירה כפולה, שאיפשרה לגרור שני דאונים על-ידי מטוס אחד. כמו כן הוא הפעיל טכניקה של "אחיזה ומשיכה", שבה הוחזרו דאונים לשימוש על-ידי כך שמטוסים "דגו" אותם לאחר הנחיתה באמצעות כבל שבקצהו היה קרס.
 15. צוטט מתוך ביוגרפיה על וינגייט: John Bierman and Colin Smith, *Fire in the Night*, New York, 1999, p. 325.
 16. לחימה גלויה או לחימה סמויה הן אופנים פיזיקליים לפעולה בסביבה הטקטית. לחימה בנוכחות או לחימה בהיעלמות מבטאות ממד תפיסתי המאפיין את התמרון האופרטיבי (מאפשרות ליריב או מונעות ממנו ללמוד על ההיגיון ועל הצורה הניצבים מולו).
 17. מתוך **רשימות על הכשרה**, ראו הערה 7.
 18. שם
 19. עוצבה נוספת, בפקודו של בריגדיר ברנרד פרגוסון, חדרה למרכז בורמה מצפון-מערב במסע רגלי תובעני, שהחל חודש קודם לכן.
 20. ערים הנמצאות סמוך לגבול בורמה-סין ממזרח. במיטקינה היו שדות-תעופה. מאוגונג שכנה לאורך מסילת הרכבת שנמתחה מדרום בורמה דרך מנדלאי ועד למיטקינה והייתה ציר לוגיסטי יפני מרכזי להספקת כוחותיהם בגזרה הצפונית.
 21. סגן מפקד פיקוד דרום-מזרח אסיה, מפקד-על של הכוחות האמריקניים, מפקד המגמה הצפונית במתקפת-הנגד.
 22. יעד זה אמור היה לתת מענה לאינטרסים האמריקניים כפי שהוגדרו לעיל: מתן אספקה שוטפת לסין כדי להבטיח את נטיותיה הפרו-מערביות ולהרחיקה מהשפעה סובייטית.
 23. כיבוש בורמה ושכנותיה הושלם, למעשה, רק לאחר כניעת יפן בעקבות החרבתן של הירושימה ונגסקי בפצצות אטום. המערכה היבשתית שהתנהלה בה לאחר מותו של וינגייט הייתה קונוונציונלית למדי, ועוצבות החדירה ארוכת הטווח הופעלו במסגרתה כחטיבות חי"ר רגילות.
 24. בעיקר בקרב מטה הצבא ההודי, שבאחריותו הייתה גזרת בורמה עד סוף 1943.
 25. מתוך ההקדמה לספרו של ברנרד פרגוסון, **מעבר לנהר הצ'נדווין**, לונדון, 1945, עמ' 13.
 26. תיאור זה לקוח מספרו של ז'יל דה-לז "מהי פילוסופיה?" Gilles Deleuze, *What is Philosophy?* (ניו-יורק, 1994, עמ' 68). דה-לז יצר את המושגים רישות והחלקה של המרחב המופיעים לעיל ואת תפיסת העימות בין מנגנון מדינה למכונת מלחמה כנגזרת של הגישות התרבותיות המנוגדות לנוכחות אנושית במרחב. גישות אלה מופיעות בהרחבה בספרם של דה-לז ושל גואטרי *A Thousand Plateaus*, מינאפוליס, 1987.
 27. תרגום חופשי מתוך *What is Philosophy*, עמ' 105-106.
 28. Bernard Tschumi, *Architecture and Disjunction*, Cambridge, 1999, p. 132.
 29. שם, עמ' 78.
 30. מתוך: Derek Tullock, *Wingate in Peace and War*, London, 1972, p. 259.

